

№ 31 (2022) С. 83–90

National Academy of Fine Arts and Architecture Collection of Scholarly

Works «Ukrainian Academy of Art» ISSN 2411–3034

Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 741.071.1(470)"18"Шебуєв+743

ORCID: 0000-0001-9930-1652

DOI: <https://doi.org/10.33838/naoma.31.20221.83-90>

Анастасія МЕЛЬНИЧУК

аспірантка кафедри теорії та історії мистецтва НАОМА

melnicukanastasia090@gmail.com

Науковий керівник – Ю. В. Майстренко-Вакуленко,

кандидат мистецтвознавства, доцент

РИСУНКИ В. К. ШЕБУЄВА ДО ПОСІБНИКА «АНАТОМІЧНІ ЗАПИСКИ ДЛЯ ТИХ, ХТО НАВЧАЄТЬСЯ ЖИВОПІСУ ТА СКУЛЬПТУРИ В ІМПЕРАТОРСЬКІЙ АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВ» (ДО ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ)

Анотація. У межах статті вперше досліджується походження анатомічних рисунків для посібника «Анатомічні записки для тих, хто навчається живопису та скульптури в Імператорській академії мистецтв» І.В. Буяльського. Проблематика, розкрита у межах статті, стосується невирішених раніше питань атрибуції рисунків, які приписують авторству художника В.К. Шебуєва. У статті також дано фахову оцінку вказаному посібникові, його значення для методичного забезпечення освітнього процесу в Імператорській академії мистецтв.

Ключові слова: живописець В.К. Шебуєв, анатом І.В. Буяльський, Імператорська академія мистецтв, анатомічні записки, пластична анатомія, анатомічні рисунки.

DRAWINGS BY V. K. SHEBUYEV TO THE MANUAL “ANATOMICAL NOTES FOR THOSE WHO STUDY PAINTING AND SCULPTURE AT THE IMPERIAL ACADEMY OF ARTS” (REGARDING ATTRIBUTION)

Anastasia Melnychuk

Abstract. The article examines for the first time the origin of anatomical drawings created for the manual “Anatomical notes for those who study painting and sculpture at the Imperial Academy of Arts” by I.V. Buyalsky. The problematics disclosed in this article relate to the previously unresolved issues of attribution of these drawings. For the first time in Ukrainian art history, the author investigated the origin of these drawings, raised the issue of their authorship and hypothesized their attribution. The article also provides a professional assessment of the importance of this manual for the methodological support of the educational process at the Imperial Academy of Arts. As part of the dissertation research, based on the study of methods of teaching anatomy at the Imperial Academy of Arts, for the first time the problematics of anatomical drawings by V.K. Shebuyev created for “Anatomical notes for those who study painting and sculpture at the Imperial Academy of Arts” by I.V. Buyalsky was examined. A number of issues remain relevant, such as dating of drawings, mass or original nature, establishment of authorship, which are not covered in the practical aspect in scientific publications and require in-depth analysis. This article analyzes new data on the genealogy of the origin of anatomical drawings to the “Anatomical notes for those who study painting and sculpture at the Imperial Academy of Arts” by I.V. Buyalsky. The issue of authorship of these drawings, which were previously attributed to Vasily Kuzmich Shebuyev, was raised, and its solution was proposed. This study was carried out within the dissertation research “Plastic anatomy in the system of European academic education”.

Key words: V.K. Shebuyev, I.V. Buyalsky, Imperial Academy of Arts, anatomical notes, plastic anatomy, anatomical drawings.

Постановка проблеми. Науково-практичні праці російського художника В.К. Шебуєва, що стосуються методичного забезпечення в галузі анатомії, як і вагомий внесок анатома І.В. Буяльського в методичний курс анатомії для художників, відіграли важливу роль в історії Імператорської академії мистецтв у першій половині XIX століття. За наказом президента Академії О.М. Оленіна було докладено чимало їхніх спільних зусиль під час роботи над створенням анатомічних рукописів для науково-методичної освіти вихованців ВНЗ. Анатомічні рисунки до «Анатомічних записок для тих, хто навчається живопису та скульптури в Імператорській академії мистецтв» І.В. Буяльського, згідно із дослідженнями таких науковців, як О.В. Сидорова, В.О. Круглова, О.В. Смірнов, М.М. Алексич, О.М. Кузнецов, Б.М. Усков, належать російському живописцеві В.К. Шебуєву, тобто є його власноруч створеними рисунками з препаратів І.В. Буяльського. Проте поглиблений аналіз досліджень цих науковців дає підстави для сумніву у правильності їхніх висновків. Беручи до уваги наявні у нас джерела, доходимо висновку, що анатомічні рисунки не були атрибутовані належним чином.

Актуальність дослідження. У межах дисертаційного дослідження, спираючись на матеріали вивчення методики викладання анатомії в Імператорській академії мистецтв, уперше порушено проблематику анатомічних рисунків В.К. Шебуєва, створених до «Анатомічних записок для тих, хто навчається живопису та скульптури в Імператорській академії мистецтв» І.В. Буяльського. Актуальними залишаються питання стосовно датування рисунків, їхнього характеру (копія чи оригінал), встановлення авторства, про що не сказано в наукових публікаціях, а тому ці аспекти потребують глибшого аналізу.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Наша розвідка здійснена у межах дисертаційного дослідження «Пластична анатомія у системі європейської академічної освіти. Історико-культурний аспект» кафедри теорії та історії мистецтва НАОМА. Порушені тут питання безпосередньо пов'язані із вивченням методів викладання пластичної анатомії, яка є однією з базових дисциплін академічної мистецької освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Запропоновані до розгляду рисунки вже при-

вертали увагу багатьох мистецтвознавців-дослідників, однак досі залишаються малодослідженими. Так, до окресленої проблематики звертались мистецтвознавиця О.В. Сидорова («Роль анатомических рисунков в эпоху русского классицизма»), викладач Російського університету дружби народів А.В. Смірнов («И.В. Буяльский – первый профессор анатомии в Императорской Академии художеств»), науковиця В.О. Круглова («В.К. Шебуев»).

Зазначення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. У наявних на тепер джерелах нами виявлені нові відомості про походження анатомічних рисунків, вміщених у виданні І.В. Буяльського «Анатомічні записки для тих, хто навчається живопису та скульптури в Імператорській академії мистецтв», що ставлять під сумнів висновки, викладені у розглянутих джерелах. Нами досліджено принциповий і раніше невисвітлений мистецтвознавчий аспект атрибуції зазначених рисунків.

Новизна наукового дослідження. У межах статті проаналізовано нові дані про генеалогію анатомічних рисунків до «Анатомічних записок для тих, хто навчається живопису та скульптури в Імператорській академії мистецтв» І.В. Буяльського. Порушено питання авторства цих рисунків, яке раніше приписувалось Василю Кузьмичу Шебуєву, та запропоновано його вирішення.

Методологічне або загальнонаукове значення авторських розробок. У статті йдеться про значущість анатомічних рисунків, що входять до посібника І.В. Буяльського, і були створені як методичний огляд з дисципліни «Анатомія» для вихованців Імператорської академії мистецтв, а також запропоновано обґрунтовані гіпотези щодо авторства зазначених рисунків. Таким чином, авторські розробки можуть бути основою для подальших досліджень окресленої нами теми.

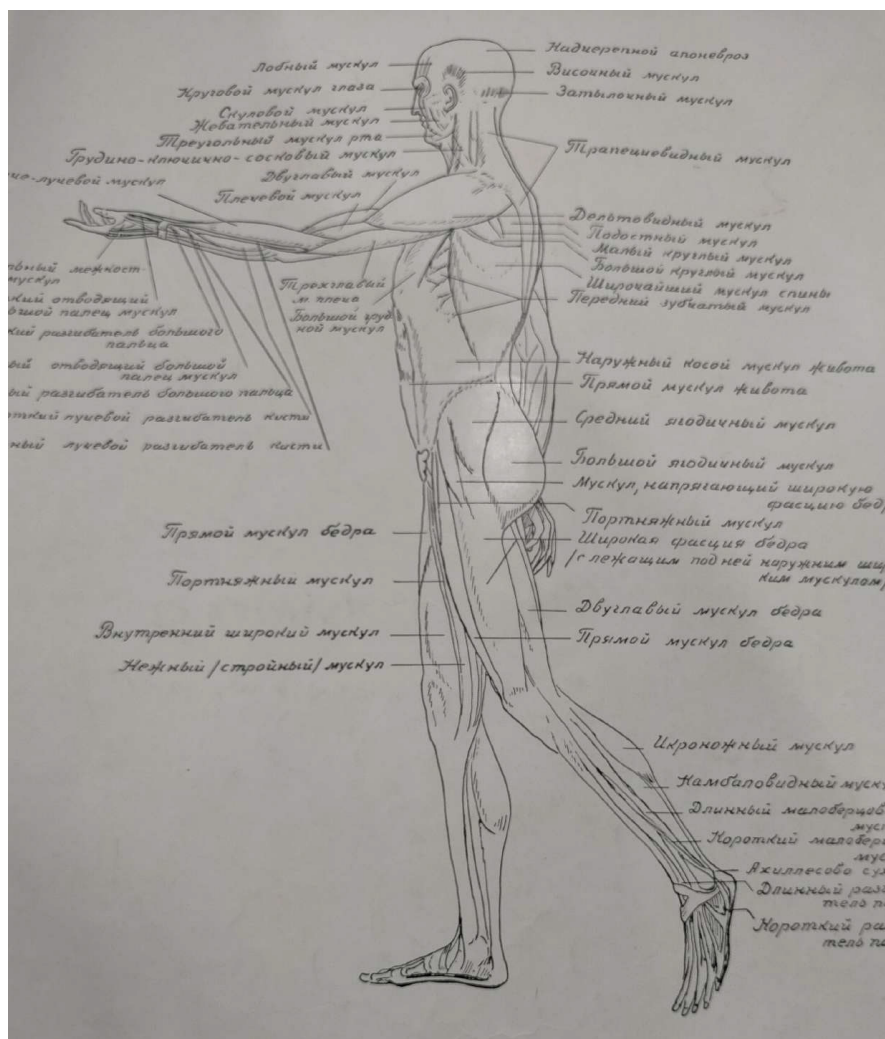
Виклад основного матеріалу. У першій половині XIX ст. у системі академічної художньої освіти Російської імперії вагомим значення набув принцип наукової обґрунтованості. Формування системного вивчення анатомії як допоміжної дисципліни, її вдосконалення в науково-методичному плані стало основою для підготовки майбутніх художників-фахівців Імператорської академії мистецтв. У 1817 році президент Академії О.М. Оленін офіційно запросив для викладання анатомії професора

Петербурзької медико-хірургічної академії Іллю Васильовича Буяльського.

Своїми зусиллями анатом зробив колосальний внесок у розвиток навчальної системи з курсу анатомії для вихованців Художньої академії. Він розробив науково-методичне забезпечення для вдосконалення академістами їхньої художньої практики з базових дисциплін та професійної майстерності. Окрім анатомічних муляжів та екорше, Буяльський працював над створенням посібника «Анатомічні записки для тих, хто навчається живопису та скульптури в Імператорській академії мистецтв», який видав лише у 1860 році. До посібника увійшли рисунки-ілюстрації — шість літографій (по три зображення скелета й екорше), а також до них виконані схеми з медичною термінологією (іл. 1).

Буяльський як поціновувач мистецтва об'єднав довкола себе таких відомих худож-

ників, як О.Є. Єгоров, В.К. Шебуєв та Ф.Г. Солнцев, заохочуючи їх до спільної роботи з вивчення анатомії та зображення людського тіла. З їхньою допомогою він створив атласи з хірургічної анатомії. Однак рисунки до посібника «Анатомічні записки для тих, хто навчається живопису та скульптури в Імператорській академії мистецтв» російські науковці приписують тільки В.К. Шебуєву — російському живописцеві, одному з провідних майстрів пізнього класицизму й академізму. Його як автора «Курсу правил малювання і анатомії для вихованців Імператорської академії мистецтв», що складався з 59 рисунків (виконаних за анатомічними препаратами І.В. Буяльського), і 36 рисунків, складених за зразковими пропорціями, а також відомої науково-теоретичної праці «Антропометрія» (1830 р.), знають у мистецтвознавстві як фундатора науково-теоретичного та практичного

Іл. 1. В. К. Шебуєв. Схема. Мускулатура (вигляд збоку). (Алексич 41)

розвитку художньої анатомії в Імператорській академії мистецтв. Однак у наявній джерельній базі нами не знайдено відомостей про ці роботи, до того ж в альбомі «Анатомічні рисунки російських художників» на рисунках відсутні авторські підписи.

У статті мистецтвознавиці О.В. Сидорової зазначено, що в каталозі «Праці з пластичної анатомії в фондах наукової бібліотеки Академії мистецтв СРСР» автором цих робіт названо В.К. Шебуєва, який виконав їх до анатомічного посібника Буяльського. Спираючись на працю Ф.Г. Солнцева, дослідниці О.В. Сидорова та В.О. Круглова стверджують, що сам Ф.Г. Солнцев цитує: «...він (Шебуєв) з цього часу постійно рисував у Буяльського до самої його смерті і, між іншим, виконував з трупів для відомого його видання анатомії рисунки, які були вигравіювані К.Я. Афанасевим, Р. Іорданом і професором П.П. Уткіним» (Круглова, 47). Ці твердження викликають сумнів, оскільки, по-перше, в альбомі «Анатомічні рисунки російських художників» представлені ті ж рисунки Шебуєва, які він виконав до анатомічних записок Буяльського без авторського підпису, до того ж відсутні джерела, які підтверджують авторське право Шебуєва. По-друге, Ф.Г. Солнцев не цитував Шебуєва, а цитата як доказ не розкрита повністю. Праця, на яку посилались автори, є автобіографією Солнцева і насправді процитована таким чином:

«...з цього часу я постійно рисував у Буяльського до самої його смерті, і, між іншим, виконував з трупів для відомого його видання анатомії рисунки, які були вигравіювані К.Я. Афанасевим, Р. Іорданом і професором П.П. Уткіним. В кінцевому результаті я рисував у професорів медицини Савенки, Саломана та інших; але ці особи на трупах нічого не показували, а просили перерисувати тільки із різних анатомічних видань (Солнцев 112).

Величезний вплив на його творчість справив учений-анатом І.В. Буяльський. Однак роботи Солнцева, порівняно з його попередниками, мали фундаментальніший характер і за кількістю виготовлених малюнків, і за якістю їхнього виконання, і за науковими пошуками, які супроводжували кожне видання. Міцна дружба з президентом Академії мистецтв О.М. Оленіним та його оточенням духовно збагатила майстра і навчила

наукового підходу до дорученої справи (Евтушенко 20).

Звернувшись до персоналії Ф.Г. Солнцева, помічаємо, що 1820-ті роки були періодом становлення його професійної манери.

Можемо припустити, що ці рисунки міг виконати і сам Ф.Г. Солнцев, оскільки рисунки перерисовані з анатомічного посібника та являють підхід не творчо-рисунковий, який бачимо у вихованців Академії цього ж періоду – О.Є. Єгорова чи П.В. Басіна, а методично-науковий.

До того ж у передмові до записок Буяльського йдеться про те, що президент Академії О.М. Оленін прагнув видати повний курс анатомії для художників, а тому запропонував Буяльському зробити анатомічні препарати (муляжі), а Шебуєву їх відтворити (Буяльський 71). Проте більше ніде не зазначено автора рисунків до цього посібника.

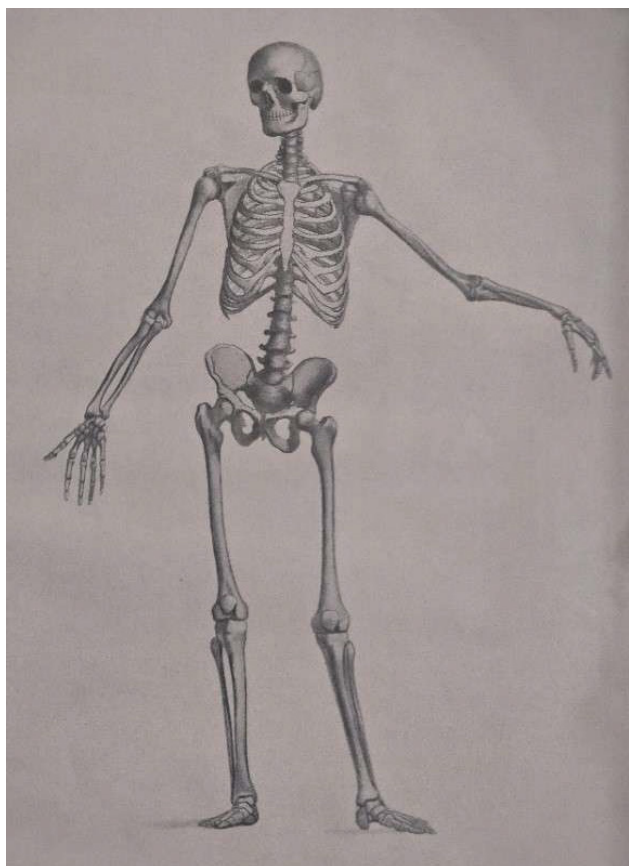
Звернувшись до західноєвропейських джерел, нам вдалося встановити, що рисунки, приписувані руці Шебуєва, перерисовані з голландського анатомічного посібника Бернарда Зігфріда Альбінуса (Bernard Siegfried Albinus) «Скелет і м'язи людського тіла» ("Tabulae sceleti et musculorum corporis humani") (1749), а саме з рисунків голландського художника Яна Ванделаара (Jan Wandelaar) (1747 р.), які увійшли до цієї книги. Анатом був переконаний у своїй концепції "homo perfectus" – ідеї, що сягає корінням у філософію, намагаючись проаналізувати анатомічну точність через синтез об'єктивності, симетричності та життєвості. Книга містила ілюстрації в натуральну величину, зокрема, детальне зображення анатомії людського тіла, наприклад, скелет і м'язову систему. Німецький анатом Б. Альбінус прагнув зображувати ідеальне тіло, а саме ідеально симетричну людину. Приблизно у 1726 році Я. Ванделаар створив анатомічні ілюстрації, використавши техніку, яку він розробив разом з Б. Альбінусом. Цікаво, що з прагнення дотримуватися точності виникла нова техніка анатомічної ілюстрації. Б. Альбінус для роботи використовував велику дерев'яну раму з сітками, прикріпленими до тіла людської постаті в центрі, що робило її пропорції більш точними.

Є дві версії кожної анатомічної ілюстрації. Перша показує контури фігури з буквами та цифрами, що позначають кожну анатомічну частину тіла. Друга – фігуру в пейзажі з носо-

рогом або класичній архітектурі, щоб зробити рисунки естетично привабливішими. Ці ж рисунки, які приписують В.К. Шебуєву, скопійовані з першого та другого примірників таблиць Я. Ванделаара; зауважимо, що з другого примірника рисунки не є ідентичними й не відповідають рисунковому задуму. Пейзаж на задньому плані відсутній, а скелет та м'язова основа виконані декоративно і спрощено. Якщо розглядати окремі деталі у збільшеному вигляді, то бачимо суттєві неточності у передачі рисунковості стосовно оригіналу, взятого з посібника німецького анатома. Це стосується і майстерності виконання. Наприклад, на одному із запропонованих рисунків В.К. Шебуєва (іл. 2) помічаємо, що, порівняно з рисунком, виконаним Я. Ванделаром (іл. 3), тут порушено не тільки нахил тулуба, але й наявна похибка у зображенні лівої верхньої кінцівки, зокрема у кріпленні голівки плечової кістки до суглобової западини лопатки. Ще одна неточність допущена у відтворенні опори на ліву ногу, через що складається враження, ніби сам скелет не стоїть, а перебуває в русі. Аналізуючи рисунки з

м'язовою основою, в роботах В.К. Шебуєва (іл. 4, 5), що мають відмінні рисункові особливості та естетику подачі рисунків Я. Ванделаара (іл. 6, 7), то побачимо, що поверхневі м'язи тіла виконані більш спрощено, що виразно простежується на колінних суглобах, сухожиллях стоп та кистях, зовнішніх косих м'язах живота та дельти плеча. Сказане вище стосується також форми та об'єму м'язової поверхні. На останньому рисунку (див. іл. 7) В.К. Шебуєв відтворив постать у її дзеркальному відображенні, доповнивши праву частину верхньої і нижньої кінцівок зображенням нервів та артерій. Водночас існували й перевидання цього посібника, де рисунки гравери виконували на свій розсуд як з композиційного, так і з технічного боку. Можемо припустити, що Шебуєв копіював рисунки з посібника, котрий був передрукований в Единбурзі у 1777–1778 (іл. 8). На цих його рисунках також відсутнє тло і має місце певна рисункова декоративність.

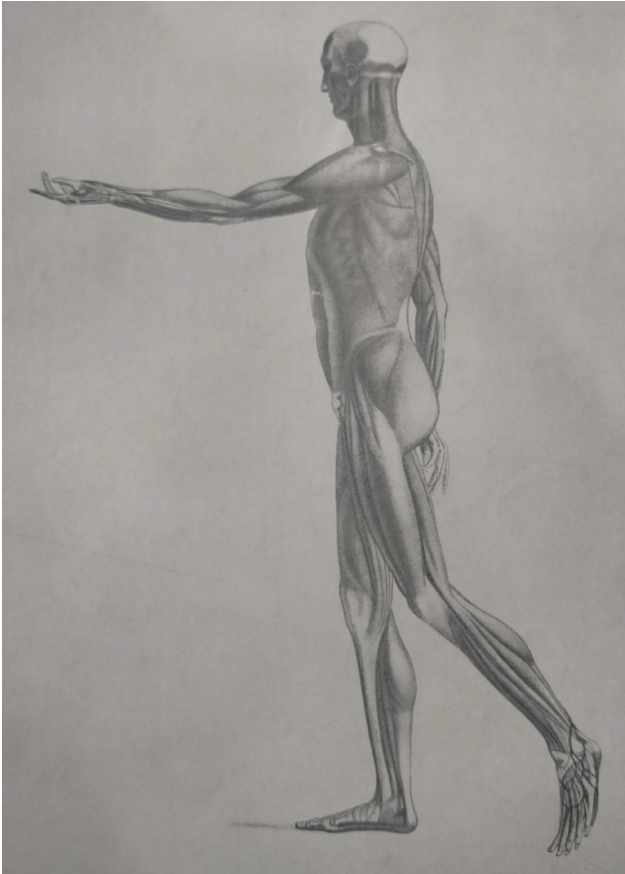
Висновки. Згідно з нашими дослідженнями, анатомічні рисунки, що виконані до «Анатомічних записок для тих, хто навчається живо-

Іл. 2. В. К. Шебуєв. Скелет (вигляд спереду). (Алексич 35)

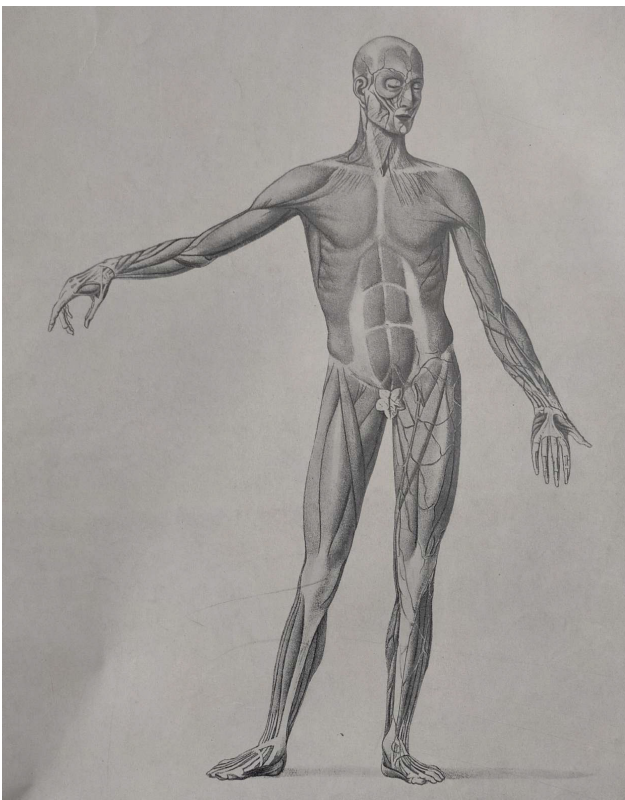
Іл. 3. Jan Wandelaar. Squelette, vue anterieure. Holland. 1747. (Rifkin 176)

Іл. 4. В. К. Шебуєв. Мускулатура (вигляд збоку). (Алексич 41)

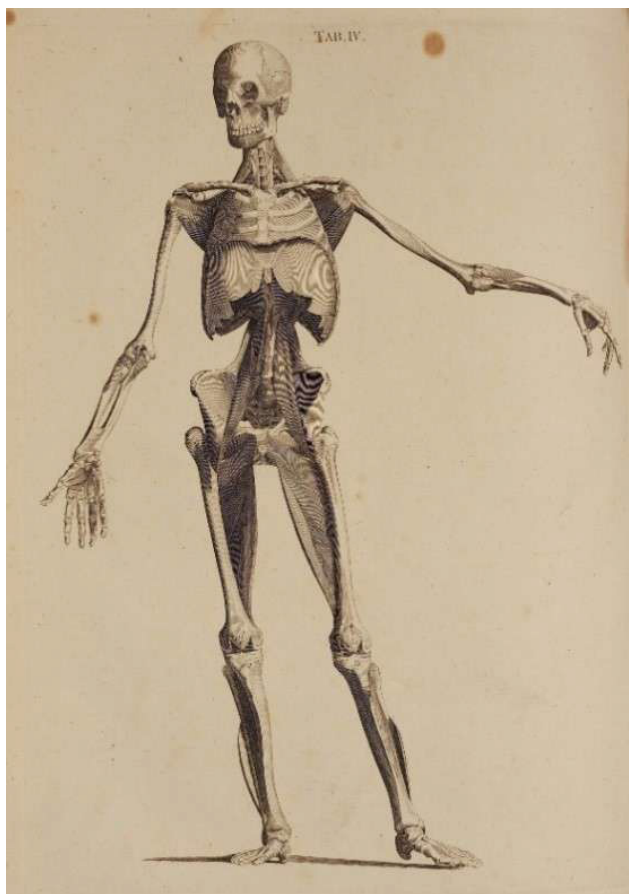
Іл. 6. Jan Wandelaar. Figure masculine, vue anterieure. Holland. 1747. (Rifkin 178)

Іл. 5. В. К. Шебуєв. Мускулатура (вигляд спереду). (Алексич 39)

Іл. 7. Jan Wandelaar. Figure masculine, vue laterale. Holland. 1747. (Rifkin 179)

Іл. 8. Andrew Bell [engraver]. Tables of the Skeleton and Muscles. 1777–1778 (Bell 21)

пису та скульптури в Імператорській академії мистецтв» І.В. Буяльського, є довільними копіями рисунків художника Яна Ванделаара з голландського анатомічного посібника «Скелет і м'язи людського тіла» (“Tabulae sceleti et musculorum corporis humani”), а тому не можуть бути доробком будь-кого з російських художників, які співпрацювали з І.В. Буяльським. До того ж у працях сучасних російських мистецтвознавців окреслену нами тему не було досліджено належним чином. Питання атрибуції досліджуваних рисунків залишиться відкритим доти, доки не буде виконано техніко-технологічної експертизи.

Перспективи використання результатів дослідження. Комплексна експертиза недосліджених рисунків, створених до «Анатомічних записок для тих, хто навчається живопису та скульптури в Імператорській академії мистецтв» І.В. Буяльського, уможливить визначення не тільки часових меж цих робіт, але й встановлення авторського права. Отримані у такий спосіб відомості можуть бути використані під час подальших досліджень анатомічних рисунків, створених для методичного забезпечення в Імператорській академії мистецтв.

Перспективи подальших розвідок спонукають до поглибленого вивчення архівних фондів та фондів художніх музеїв РФ.

Цитовані праці

- Алексич, М.Н., и др. *Анатомические рисунки русских художников*. Москва : Искусство, 1952. Печать.
- Буяльский, И.В. *Анатомические записки для обучающихся живописи и скульптуры в Императорской академии художеств*. Санкт-Петербург, 1860. *НЭБ*. Веб. 17 Верес. 2021. URL: https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_003574177?page=4&rotate=0&theme=white.
- Евтушенко, М.М. *Академик Ф.Г. Солнцев (1801–1892) и его вклад в освоение древнерусского культурного наследия* : автореф. дис. Санкт-Петербургский гос. ун-т. 2007. Москва. *Dissercat*. Веб. 29 Верес. 2021. URL: <https://www.dissercat.com/content/akademik-fg-solntsev-1801-1892-i-ego-vklad-v-osvoenie-drevnerusskogo-kulturnogo-naslediya>.
- Круглова, В.А. *Василий Кузьмич Шебуев (1777–1855)*. Ленинград : Искусство, 1982. Печать.
- Оленин, А.Н. *Избранные труды по истории и деятельности Императорской Академии художеств*. / Вступ. ст. и прим. Н.С. Беяев. Санкт-Петербург, 2010. Печать.
- Сидорова, Е.В. «Роль анатомических рисунков в эпоху русского классицизма». *Вестник Томского государственного университета*. 398 (2015): 84–92. *CYBERLENINKA*. Веб. 23 Верес. 2021. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-anatomicheskikh-risunkov-v-epohu-russkogo-klassitsizma>.
- Смирнов, А.В. «И.В. Буяльский – первый профессор анатомии в Императорской Академии художеств». *Культурно-исторический альманах «Фонтанка»*. Веб. 23 (2018). URL: <https://www.google.com.ua/search?sxsr>.
- Солнцев Ф.Г. *Моя жизнь и художественно-археологические труды, рассказ академика Ф.Г. Солнцева*. *Русская старина* Т. 15. № 1 (1876). Печать.
- Bell, A. *Tabulae sceleti*. Bernard Siegfried Albinus, Jan Wandelaar. Reprinted in Edinburgh 1777–1778. *The Thomas Fisher Rare Book Library*, University of Toronto, Anatomia Digital Collection (accessed August 2008). Веб. 29 Верес. 2021. URL: <http://www.jbiocommunication.org/issues/35-1/assets/feature2/14.html>.
- Bernhard, Siegfried Albinus. *Tabulae sceleti et musculorum corporis humani*. London, 1749. *Historical Anatomies on the Web*. Веб. 29 Верес. 2021. URL: https://www.nlm.nih.gov/exhibition/historicalanatomies/albinus_bio.html.

Linda, Wilson-Pauwels. “Jan Wandelaar, Bernard Siegfried Albinus and an Indian Rhinoceros Named Clara Set High Standards as the Process of Anatomical Illustration Entered a New Phase of Precision, Artistic Beauty, and Marketing in the 18th Century”. *JBC Vol. 35, No. 1 2009:10–17*. Beб. 29 Bepec. 2021. URL: http://www.jbiocommunication.org/issues/35-1/assets/feature2/Wilson-Pauwels_JBCv35n1.pdf.

References

- Aleksich, M.N., i dr. *Anatomicheskie risunki russkih hudozhnikov*. Moskva: Iskusstvo, 1952. Pechat.
- Buyalskiy, I.V. *Anatomicheskie zapiski dlya obuchayuschihsiya zhivopisi i skulpturyi v Imperatorskoy akademii hudozhestv*. Sankt-Peterburg, 1860. *NEB*. Veb. 17 Veres. 2021. Retrieved from: https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_003574177?page=4&rotate=0&theme=white.
- Evtushenko, M.M. *Akademik F.G. Solntsev (1801–1892) i ego vklad v osvoenie drevnerusskogo kulturnogo naslediya*. Avtoref. dis. Sankt-Peterburgskiy gos. un-t. 2007. Moskva. *DisserCat*. Veb. 29 Veres. 2021. Retrieved from: <https://www.dissercat.com/content/akademik-fg-solntsev-1801-1892-i-ego-vklad-v-osvoenie-drevnerusskogo-kulturnogo-naslediya>.
- Kruglova, V.A. *Vasiliiy Kuzmich Shebuev (1777–1855)*. Leningrad: Iskusstvo, 1982. Pechat.
- Olenin, A.N. *Izbrannyye trudyi po istorii i deyatelnosti Imperatorskoy Akademii hudozhestv*. Vstup. st. i prim. N.S. Belyaev. Sankt-Petrburg, 2010. Pechat.
- Sidorova, E.V. “Rol anatomicheskikh risunkov v epohu russkogo klassitsizma”. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta* 398 (2015): 84–92. *CYBERLENINKA*. Veb. 23 Veres. 2021. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-anatomicheskikh-risunkov-v-epohu-russkogo-klassitsizma>.
- Smirnov, A.V. “I.V. Buyalskiy – perviy professor anatomii v Imperatorskoy Akademii hudozhestv”. *Kulturno-istoricheskiiy almanah “Fontanka”*. Veb. 23 (2018). Retrieved from: <https://www.google.com.ua/search?sxsrf>.
- Solntsev, F.G. *Moya zhizn i hudozhestvenno-arheologicheskie trudyi, rasskaz akademika F.G. Solntseva*. *Russkaya starina*. T. 15. No. 1 (1876). Pechat.
- Bell, A. *Tabulae sceleti. Bernard Siegfried Albinus, Jan Wandelaar*. Reprinted in Edinburgh 1777–1778. *The Thomas Fisher Rare Book Library*, University of Toronto, Anatomia Digital Collection (accessed August 2008). Beб. 29 Sept. 2021. Retrieved from: <http://www.jbiocommunication.org/issues/35-1/assets/feature2/14.html>.
- Bernhard, Siegfried Albinus. *Tabulae sceleti et musculorum corporis humani*. London, 1749. *Historical Anatomies on the Web*. Beб. 29 Bepec. 2021. Retrieved from: https://www.nlm.nih.gov/exhibition/historicalanatomies/albinus_bio.html.
- Linda, Wilson-Pauwels. “Jan Wandelaar, Bernard Siegfried Albinus and an Indian Rhinoceros Named Clara Set High Standards as the Process of Anatomical Illustration Entered a New Phase of Precision, Artistic Beauty, and Marketing in the 18th Century”. *JBC Vol. 35, No. 1 2009:10–17*. Beб. 29 Sept. 2021. Retrieved from: http://www.jbiocommunication.org/issues/35-1/assets/feature2/Wilson-Pauwels_JBCv35n1.pdf.

Подано до редакції 20.10.2021